

ინგა (კლარა) ქარაია

აპოლონ ქუთათელაძის სახელობის თბილისის სახელმწიფო სამხატვრო აკადემია

კურატორული საქმიანობის ზოგიერთი ასპექტი ხელოვნების მუზეუმებსა და გალერეებში

ხელოვნების მუზეუმებსა და გალერეებში დღეს კურატორები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ არა მხოლოდ არტეფაქტებისა და კოლექციების მართვაში, მათ გაცოცხლებასა და ინტერპრეტაციაში, არამედ სხვადასხვა სახის არტ-პროექტების შემუშავებაშიც. მსგავსი პროექტების რეალიზების სირთულე, მეცნიერულთან ერთად, საჭიროებს სხვა ტიპის ცოდნასაც (ფილოსოფიური, რელიგიური, ესთეტიკური და ა. შ.) და მისი წარმატება დიდადაა დამოკიდებული კურატორზე, რომელიც ფაქტობრივად, ხშირად მენეჯერის როლსაც ირგებს.

ტერმინი „კურატორი“¹, რომელიც უძველესი დროიდან თავისთავში ატარებს პოლიტიკურ, რელიგიურ და საკრალურ კონოტაციას, სამუზეუმო და საგალერეო სივრცეში მხოლოდ 1960-იანი წლებიდან გამოიყენება, თუმცა ხელოვნების ინდუსტრიაში კურატორის ერთ-ერთ საკვანძო ფიგურად აღქმას საკმაოდ დრო დასჭირდა. XX საუკუნის ბოლოდან ტერმინი „კურატორი“ აღნიშნავს გამოფენის შემქმნელთა (Exhibition Makers) ფართო კატეგორიას, მოყოლებული მუზეუმის თანამშრომლებიდან, რომლებიც დროდადრო ჰყვენენ წლების მანძილზე სკრუპულოზურად შესწავლილი კოლექციის მასალებს, დამთავრებული თავისუფლად მომუშავე (Freelancer) პირებით და დამოუკიდებელი კურატორით, ვინც ორგანიზებას უწევს თანამედროვე ხელოვნების მასშტაბურ ბიენალეებს. თუმცა, მესამე ათასწლეულში ტერმინის „კურატორი“ გამოყენებამ გარკვეული ცვლილებაც განიცადა და ერთგვარად „მითვისებულია“ სხვადასხვა სპეციფიკის დაწესებულებათა მარკეტინგის დეპარტამენტების მიერ, საკუთარი პროდუქციის გამორჩეულობის ხაზგასასმელად (მაგალითად, გამოიყენება პოპ-ფესტივალის ცნობილ წამყვანსა და მოდის სტილისტთან მიმართებითაც). მაშინ როცა, როგორც წესი, კომერციული სამხატვრო გალერეები ერიდებიან თავიანთ საგამოფენო პერსონალს უწოდონ „კურატორები“ და ამ ტიტულს უტოვებენ არაკომერციული სექტორის წარმომადგენლებს, რომლებიც არ იღებენ მოგებას მათ მიერ საგამოფენოდ შერჩეული ნამუშევრებიდან².

როგორც წესი, ხელოვნების მუზეუმში კურატორი ხელმძღვანელობს ინსტიტუციის იმ განყოფილებას, სადაც დაცულია ხელოვნების სხვადასხვა დარგთან (მაგ., ეტრუსკული ხელოვნება, აფრიკული სკულპტურა ან ავანგარდული ფერწერა), მეცნიერებასა და წარსულთან დაკავშირებული საგნები (ამიტომ, მოყოლებული XVII საუკუნიდან, პირველი მუზეუმების დაარსებიდან დღემდე, ბევრ მუზეუმში, მათ შორის საქართველოშიც, კურატორი გაიგივებულია ფონდის მცველთან). პერიოდულად ისინი ასევე აწყობენ საკუთარი მუზეუმის კოლექციების გამოფენებს და ანხორციელებენ მათ ინტერპრეტაციას საზოგადოების ინფორმირების, განათლებისა და შთაგონების მიზნით.

მუზეუმის კურატორობა გულისხმობს ყველა იმ საქმეში მონაწილეობას, რაც კი კოლექციების შესწავლას, დაცვას და ინტერპრეტაციას ეხება. თუმცა გამოფენის მომზადებისას კურატორის ყველა აქტივობა მიმართულია ერთი ძირითადი მიზნისკენ – ხელი შეუწყოს და გააადვილოს გამოსაფენი მასალის ინტერპრეტაცია და ის საუკეთესო სახით წარმოადგინოს³. კურატორი განსაზღვრავს თემის აქტუალობას, ექსპოზიციის იდეას და მისი მოვალეობები მოიცავს: გამოფენის კონცეფციის შემუშავებას, კურა-

¹ ტერმინი „კურატორი“ მომდინარეობს ლათ. სიტყვიდან cura, რაც ნიშნავს: „იზრუნო ვინმეზე ან რამეზე“. ძველ რომში კურატორებს უწოდებდნენ ადამიანებს, რომლებიც საზოგადოებრივ სივრცეებს უმსახურებოდნენ, ხოლო შუა საუკუნეებში – მღვდლებს, რომლებიც გზაბნეულ სულთა გადარჩენაზე ზრუნავდნენ. *Encyclopedia Britannica*, 7 (11th ed.), Cambridge, 1910-11, გვ. 636.

² T. Morton, *Curator of the British Art Show*, <https://www.phaidon.com/agenda/art/articles/2011/september/09/a-brief-history-of-the-word-curator/>.

³ ბ. ლორდი, გ. ლორდი, *სამუზეუმო საქმის ექსპოზიციის სახელმძღვანელო*, თბ., 2009, გვ. 340.

ტორულ კვლევა-ძიებას (თემატური და ობიექტზე ფოკუსირებული), კოლექციის შეფასებას, შერჩევას და საგამოფენოდ მათ მომზადებას, დოკუმენტაციის შედგენას (საკატალოგო სტატიებისა და სხვა ტექსტუალური მასალების მახასიათებლების დადგენა, მომზადება და რედაქტირება), კონსერვაციას (საჭიროების შემთხვევაში, პრევენციული კონსერვაციისა და სარესტავრაციო სამუშაოების უზრუნველყოფა), გამოფენის მოკლე შინაარსის (ბრიფინგის) მომზადებას. გარდა ამისა, კურატორი მუშაობს საგამოფენო სივრცის გეგმასა და არქიტექტურაზე, ხელმძღვანელობს გამოფენის პოპულარიზაციის პროცესს, ადგენს კატალოგს, ახორციელებს საგანმანათლებლო პროგრამებს, აწყობს მხატვრებთან შეხვედრებს, დისკუსიებს, მრგვალ მაგიდებს და ა. შ.

კურატორობის მეთოდური გზამკვლევები კვალიფიკაციისა თუ პასუხისმგებლობათა საკმაოდ ვრცელ ჩამონათვალს შეიცავს და უმეტესად გათვლილია მათზე, ვინც გეგმავს მუშაობას ხელოვნების საზოგადოებრივ გალერეებთან, მუზეუმებსა და სამხატვრო ცენტრებთან⁴. თუმცა, საგამოფენო პროექტების ანალიზი ცხადყოფს, რომ სხვადასხვა ინსტიტუციის ფარგლებში (მუზეუმები, გალერეები, ფესტივალები, თანამედროვე ხელოვნების ბიენალე) კურატორული საქმიანობის სპეციფიკა განსხვავებულია და გააჩნია საკუთარი მახასიათებლები, რომლებიც გავლენას ახდენს კურატორის საქმიანობაზე, განსაზღვრავს საგამოფენო პროექტის მიმართულებას, მისი რეალიზების მეთოდებს და საშუალებებს. შესაბამისად, შეინიშნება გარკვეული ცვალებადობა დადგენილი სამუშაო პირობების, ასევე მისი ერთგვარი იერარქიულობის მიხედვით: მუზეუმის კურატორს გამოარჩევს თემისადმი იმგვარი მიდგომა, რაც გულისხმობს მასალის ყოვლისმომცველ ანალიზს და მის ფასეულობაზე მსჯელობას ნაწარმოების თვისებრივ მახასიათებელთა საფუძველზე. სწორედ ამგვარი მუშაობით ხდება მუზეუმის კოლექციის ფორმირება და საგამოფენო პროექტის ერთიანი თემატურ-ექსპოზიციური მოდელის შემუშავება, რომელიც არა მხოლოდ ავლენს გამოფენის არსს, არამედ ორგანულად ათავსებს მას ხელოვნების განვითარების ისტორიულ ქრილიში.

მუზეუმის კურატორი იძულებულია მუდმივად ორიენტირებული იყოს წარსულზე, რადგან მის მიერ მონიშნულ ყველა მხატვრულ მოვლენას უნდა გააჩნდეს მყარი საფუძველი საკუთარი ღირსების დამტკიცებისა და ხელოვნების ისტორიაში მისი ასახვის აუცილებლობისთვის. შესაბამისად, მუზეუმის კურატორისთვის მთავარია კვლევითი და სადემონსტრაციო ამოცანის გადაწყვეტა, რაც საგამოფენო პროექტს ანიჭებს სერიოზულ კონცეფტუალურ სტრუქტურას და ხელს უწყობს ხელოვნების განვითარების ჰოლისტიკური სურათის ფორმირებას.

გალერეის კურატორი ითვალისწინებს არა მხოლოდ მხატვრული ნაწარმოების ხარისხის მახასიათებლებს, არამედ მის მოსალოდნელ კომერციულ ეფექტურობასაც. სწორედ შემუშავებული ინტელექტუალური ან ეპატაჟური (ხშირად სწორედ ეს მიიჩნევა ყველაზე მნიშვნელოვნად) სტრატეგიის საფუძველზე, იგი ცდილობს მიაღწიოს პოპულარული მხატვრული პროდუქტის საყოველთაო აღიარებას, მისი ესთეტიკური კომპონენტის შენარჩუნებით. ამ შემთხვევაში, კურატორის საქმიანობა მიმართულია უფრო თანამედროვეობისკენ და მისი მთავარი ამოცანაა მხატვრულ გამოვლინებათა მრავალფეროვნებაში შეარჩიოს ის, რაც განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია და იმსახურებს არტ-ბაზარზე დამკვიდრებას. მსგავსი საკურატორო პროექტი მოითხოვს საინტერესო და შთამბეჭდავ ექსპოზიციურ გადაწყვეტას, რათა მაქსიმალურად სრულად გამოიხატოს გამოფენილი ხელოვნების ნიმუშის არსი და ცნობადად იქცეს (თუნდაც პროექტის კონცეფტუალური სტრუქტურა საკმაოდ ვიწრო იყოს და შემოიფარგლოს მხატვრის შემოქმედების მხოლოდ ერთი მიმართულებით).

გამოფენისთვის მხატვრების შერჩევისას, ბიენალეს კურატორი მათი შემოქმედების შეფასებას ახდენს თანამედროვე ხელოვნების ანალიზისა და მსოფლიოში ამჟამად არსებული კრიტერიუმების მიხედვით. მისთვის მხატვრის შემოქმედება უნდა შეიცავდეს გარკვეულ ახალ ნაკადს და ადეკვატურად უნდა პასუხობდეს თანამედროვე სამყაროს პრობლემებს, არა მხოლოდ ესთეტიკური, არამედ ზოგადსაქაობრიო პოზიციიდანაც. ზოგადად, ბიენალეს კურატორი ორიენტირებულია მომავლისკენ, რაც მას აყენებს ხელოვნებისა

⁴ K. Love, *Curatorial Toolkit, A Practical Guide for Curators*, Vancouver, Canada 2010, გვ. 2.

და სოციუმის შემდგომი განვითარების წინასწარ განჭვრეტის ამოცანის წინაშე. აქედან გამომდინარე, კურატორის მიერ განხორციელებული საგამოფენო პროექტი უნდა გამოირჩეოდეს როგორც პრობლემატიკის მასშტაბურობით, ასევე ავტორისეული მიდგომის სიხვედრით და მკაფიოებით, რაც ჰეტეროგენულ მხატვრულ გამოვლენებს ერთ მთლიანობად აქცევს.

საბოლოო ჯამში, ყველა მხატვრული ინსტიტუცია კურატორისთვის წარმოადგენს იერარქიული კიბის გარკვეულ საფეხურს, რომელთაგან თითოეულში მას აქვს (და უნდა ჰქონდეს) საკუთარი თავის სრულად რეალიზების შესაძლებლობა; მით უმეტეს, სწორედ მისი საქმიანობა წარმოადგენს ამ ინსტიტუციების ფუნქციონირებისა და განვითარების განმსაზღვრელ ფაქტორს.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მუზეუმში გამოფენის კურატორობას უმეტესად, იმავე მუზეუმის კურატორები ითავსებენ, თუმცა ეს მოვალეობები შეიძლება გადაინაწილდეს სხვა ინსტიტუციებში მომუშავე და მოწვეულ პროფესიონალებზე, ზოგჯერ კი ასეთი ფუნქციები შესაძლოა მთლიანად სხვა პირებს დაეკისროთ, მაგ., თავად მხატვრებს, საგანმანათლებლო პროგრამის სპეციალისტებს, ხელოვნებათმცოდნეებს ან აკადემიური წრეების წარმომადგენლებს. თუმცა, უკანასკნელი ოცი წლის განმავლობაში კურატორის როლი შეიცვალა: ამჟამად არსებობენ თავისუფლად მომუშავე ან დამოუკიდებელი კურატორები, რომლებიც არ არიან მიბმულნი ინსტიტუციებზე და გამოფენების ორგანიზების საკუთარ იდიოსინკრაზიულ ხერხებს იყენებენ. ასეთ კურატორებს იწვევენ სპეციალური გამოფენების მოსაწყობად ან იღებენ მათ შემოთავაზებებს ფართო დიაპაზონის გამოფენებზე როგორც ინსტიტუციის სისტემის შიგნით და მის გარეთ, ასევე ინტერნეტშიც⁵.

სამუზეუმო და საგალერეო სივრცეში მსგავსი პრაქტიკა XX საუკუნის 1960-იანი წლებიდან გამოიყენება, რაც პირველი დამოუკიდებელი კურატორის ჰარალდ ზეემანის⁶ სახელს უკავშირდება.

⁵ Art term: curator, <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/curator>

⁶ ჰარალდ ზეემანის (1933-2005, შვეიცარია) მიერ მოწყობილი 200-ზე მეტი გამოფენის (1960/70-იანი წლების ბერნის Kunststhal-ის, Дoкyмeнтa-5-ის ექსპერიმენტული და კვლევითი პროექტები, ვენეციის 1981 წლის ბიენალე და სხვ.) დიდი ნაწილი მიჩნეულია რევოლუციურ პროექტებად.

ბერნის კუნსტჰალეში განხორციელებულმა მისმა პროექტმა (Live in your head: When Attitudes Become Form, 1969) ერთ სივრცეში გააერთიანა 70-მდე მხატვრის (ჯოზეფ ბოისი, ივ კლაინი, ჯანის კუნელი-სი, მიქელანჯელო პისტოლეტო, რიჩარდ სერა და სხვ.) პროცესუალური და სოციალურ-ინტერაქტიული ფორმები (კონცეფტუალიზმი, ჰეფენინგი, ლენდ-არტი. აღსანიშნავია, რომ მათი უმეტესობა ადგილზე, სპეციალურად ამ გამოფენისთვის შეიქმნა). ჰარალდ ზეემანმა მათი დემონსტრირება სამუზეუმო გამოფენის იმ დროისთვის სრულიად ახალ მეთოდს – დიაობას და ნამუშევართა ურთიერთქმედების ინსტრუმენტს დაუმორჩილა, „ექსპოზიციური ბარიერების“ მოხსნით შეამცირა დისტანცია ობიექტებს შორის და საგამოფენო დარბაზები გარდაქმნა ერთ დიდ „საერთო სახელოსნოდ“, რამაც დამოუკიდებელი ნამუშევრის სტატუსი მიანიჭა მთელ გამოფენას (სურ. 1). მას შემდეგ ხელოვნების ნაწარმოები უკვე აღარ აღიქმება ავტონომიურ ობიექტად და განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს კონტექსტი, რომელშიც იგი თავსდება. შესაბამისად, კურატორები იქცნენ შემოქმედებად მხატვრებთან ერთად, რამაც სამუდამოდ შეცვალა დამოკიდებულება მათი საქმიანობისა და თვით გამოფენებისადმი, გაზარდა არტ-ინსტიტუციების გავლენა, განაპირობა თემატური გამოფენებისა და კურატორობის დამოუკიდებელი ინსტიტუტის განვითარება.

დღეს დამოუკიდებელ კურატორთა საქმიანობა მნიშვნელოვნად განსხვავდება მუზეუმის კურატორისგან, ვინაიდან მათ გარკვეულწილად, თავად მუშდლიათ განსაზღვრონ საკუთარი ფუნქციები გამოფენის მოწყობის პროცესში. ზოგი მათგანი ორიენტირებულია საზოგადოებრივ ღონისძიებებსა და პროექტებზე, მეორენი – დიდი საზოგადოებრივი სამუშაოების შეკვეთებზე, მესამენი – ოფისებისა და სხვა სივრცეებისთვის ნამუშევრების შერჩევაზე და სხვები – ინტერიერის დიზაინერებთან თანამშრომლობაზე. ზოგი მათგანი მუშაობს კომერციულ გალერეასთან და პასუხისმგებელია რეზიდენტ მხატვართა გამოფენების მომზადებასა და მათი ნამუშევრების მხატვრულ ან ისტორიულ კონტექსტთან შერწყმაზე (რომლის გარეშე ისინი შეიძლება მხოლოდ კომერციულ საქონლად აღიქმებოდეს), დიდი ნაწილი კი ორგანიზებას უწევს სხვადასხვა მასშტაბის მოძრავ გამოფენებს

მოწვეული კურატორის რანგში და თანამშრომლობს მუზეუმის კოლეგებთან.

დამოუკიდებელი კურატორი არა მხოლოდ ტექნიკურად ახორციელებს საგამოფენო პროექტებს, არამედ გვევლინება მხატვრის თანაავტორადაც, რომლის ნამუშევარს შეიძლება იმდენი მნიშვნელობა და კონტექსტი ჰქონდეს, რომ მუზეუმის დარბაზებში მოხვედრისას, საჭიროებდეს მკაფიოდ მონიშნულ ინტელექტუალურ სივრცეს, რაც სწორედ კურატორმა უნდა ჩამოაყალიბოს, რის გამოც არაერთი ცნობილი კურატორი საკუთარ სამუშაოს თეატრის რეჟისორის საქმიანობას ადარებს. ფრანგი კურატორის ჟან-ჰუბერტ მარტინის (პარიზის პომპიდუს ცენტრის ყოფილი დირექტორი) თქმით, კურატორს ძალიან ბევრი საერთო აქვს თეატრის რეჟისორსა და ორკესტრის დირიჟორთან, რომლებიც გვთავაზობენ ცნობილი კლასიკური ტექსტის ან მუსიკის საკუთარ ინტერპრეტაციას⁷, რასაც სრულად ეთანხმება ვიქტორ მიზიანო (კურატორი, Manifesta Journal-ის დამფუძნებელი) და იმავდროულად, ხაზს უსვამს კურატორული საქმიანობის მნიშვნელობას: “ნებისმიერ დიდ ჯგუფურ ექსპოზიციამ, რომელიც შედგება მრავალი მხატვრისგან ან პერსონალურ გამოფენაზე, რომელიც მოიცავს ბევრ ნამუშევარს, აუცილებელია ინსტანცია, რომელიც თავისთავზე აიღებს პასუხისმგებლობას მხატვრებისა და ნამუშევრების შერჩევაზე, სივრცის დრამატურგიასა და ცენტრალურ შემოქმედებით იღეაზე”⁸.

ზემოთქმული განსაკუთრებულად საგულისხმოა კურატორის მიერ ერთ-ერთი ყველაზე რთული ამოცანის – ბიენალეს ორგანიზების პროცესში, რომელიც ძალზე შრომატევადია და საჭიროებს დიდ ძალისხმევას სხვადასხვა მიმართულებით. მაგალითად, ვენეციის 55-ე ბიენალეს (2013) კურატორმა მასიმილიანო ჯიონიმ (ნიუ იორკის ახალი მუზეუმის საგამოფენო პროგრამების დირექტორი) ექსპოზიციის მომზადების პროცესში, წელიწადნახევარში მოიარა მთელი მსოფლიო, შეხვდა მხატვრებს და თავად შეარჩია ნამუშევრები, რომლებიც შეესაბამებოდა ბიენალეს მთავარი პროექტის თემას (Encyclopedic Palace⁹)

⁷ ინტერვიუ ჟან-ჰუბერტ მარტინთან, <http://www.theart-newspaper.ru/posts/5402/>, 2019/.

⁸ В. Мизиано, *Пять лекций о кураторстве*, Москва, 2014, გვ. 256.

⁹ <https://www.labiennale.org/en/il-palazzo-enciclopedico>, 2013.

(სურ. 2). გარდა ამისა, ამ მასშტაბური პროექტის განსახორციელებლად მას დამატებითი სამუშაოს შესრულებაც მოუხდა: დამოუკიდებლად მოიზიდა დამატებითი თანხები, რათა ვენეციაში მისთვის სასურველი ნამუშევრები ჩამოეტანა. აქედან დასკვნა: ხელოვნების კურატორებს უნდა შეეძლოთ არა მხოლოდ გამოფენების „მოფიქრება“, არამედ უნდა ფლობდნენ კიდევ საკმაოდ დიდ შეუპოვრობას მათი ორგანიზებისა და იდეის ხორცშესხმისთვის აუცილებელი ფინანსური სახსრების მოძიებისა და იურიდიული საკითხების გადაწყვეტის მიმართულებითაც.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მსგავსი პროექტების კონცეფტუალური სტრუქტურის შემუშავებისას, კურატორები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ თანამედროვეობის პრობლემატიკას, რომლის თემატური დიაპაზონი შემოიფარგლება ხოლმე ზოგადად გლობალიზაციის პროცესის, პოლიტიკურ-სოციალური მსოფლიო წესრიგის ან პერსონალური მითოლოგიის თავისებურებებით. ჩვეულებრივ, კურატორები საგამოფენო პროექტის რეალიზაციის ორი სტრატეგიული მოდელიდან (ინტელექტუალური – რეპრეზენტაციის ტრადიციული მეთოდების გამოყენება ღრმა ანალიზზე ორიენტირებით, შოკურ-ეპატაჟური – პროვოკაციული მიდგომა მძაფრი ემოციური რეაქციის გამოწვევით) ერთ-ერთს ირჩევენ, თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იდეის რეალიზების საუკეთესო გზის არჩევას, კურატორები ხშირად ეყრდნობიან პროფესიულ ინტუიციას, რაც არ გამოირიცხავს რაციონალურ ანალიზს. ბუნებრივია, მსგავსი მიდგომა უშვებს შეცდომის ან არასწორი გათვლების შესაძლებლობას, რომელთა ასაცილებლად, პრაქტიკული უნარების განვითარებასთან ერთად, ცხადია, აუცილებელია მაღალპროფესიული მომზადება, ისტორიისა და ხელოვნების თეორიის ღრმა ცოდნა (როგორც წესი, კურატორებს აქვთ დოქტორის ან მაგისტრის ხარისხი ფილოსოფიაში, ისტორიაში, ხელოვნებათმცოდნეობაში, არქეოლოგიაში, ანთროპოლოგიაში, კლასიკურ მეცნიერებებში).

საგულისხმოა, რომ მსგავს პროექტებში თანამედროვეობის აქტუალური საკითხების წინ წამოწევა არ უგულებელჰყოფს ხელოვნების ისტორიის განვითარების კანონზომიერებათა კარგად ცნობილ ასპექტებს და ხშირად გვთავაზობს მის

ახლებურად გადაზრებას. „ჩვენი მისიაა ხელოვნების ისტორიის ახლებურად გადმოცემა და ახალი კონცეფციების წინ წამოწევა. ამიტომ, ჩემს გამოფენებს ხშირად ორი მთავარი ამოცანა აქვს: ნაკლებად ცნობილი, იშვიათი საგნების აღმოჩენა და კანონიზებული ნივთების ჩვენება სრულიად ახალ კონტექსტში, ყველაზე მოულოდნელი რაკურსით,“¹⁰ აღნიშნავს ჟან-ჰუბერტ მარტინი და დღეს ამგვარი ტენდენცია სახასიათოა არაერთი კურატორისთვის (სურ. 3). მაგალითად, მასიმილიანო ჯიონიმ ვენეციის 55-ე ბიენალეს მთავარ პროექტში (არსენალესა და ჟარდინის ცენტრალური პავილიონი) არაერთ უცნობ, არაპროფესიონალ და ყველანაირი მნიშვნელობით, მარგინალთა ნამუშევრები გამოფინა ისეთ ხელოვანთა გვერდით, როგორცაა სინდი შერმანი, რიჩარდ სერა, მარიზა მერცი, ტინო სიგალი, ბრიუს ნაუმანი და ა.შ. 96 წლის იტალიელი კაროლ რამა (1918-2015), ფსიქიკურად დაავადებული თვითნასწავლი მხატვარი, ალბათ ვერასოდეს იფიქრებდა, რომ მისი ეროტიკული ავარელების სერია თანამედროვე ხელოვნების ისეთ მასშტაბურ ფორუმზე გამოიფინებოდა, რომელიც ხელოვნების უახლეს ტენდენციებს ავლენს და მიიჩნევა მისი შემდგომი განვითარების პერსპექტივების განმსაზღვრელად.

მსგავს ტენდენციას ავითარებს ბიჩე კურიგერიც¹¹, რომელიც საერთოდ, როგორც კურატორი, თავს ვალდებულია თვლის, საკუთარ პროექტებში წარმოაჩინოს ახალგაზრდა მხატვრები ან ახალი შანსი მისცეს მივიწყებულ და ფართო პუბლიკისთვის უცნობ მხატვრებს, როგორც მაგალითად, შვეიცარიაში (ციურიხი, Kunsthau, 31 მარტი-18 ივნისი, 1995) მისი კურატორობით გამართულ ექსპოზიციასზე „ნიშანი და სასწაული – ნიკო ფიროსმანი და თანამედროვე ხელოვნება“/Zeichen & Wunder. Niko Pirosmanni und die Kunst der Gegenwart), სა-

¹⁰ ინტერვიუ ჟან-ჰუბერტ მარტინთან, <http://www.theartnews-paper.ru/posts/5402/, 2019/>.

¹¹ ბიჩე კურიგერი (დაბ. 1948, ციურიხი, შვეიცარია) – ხელოვნების ისტორიკოსი, კრიტიკოსი, დამოუკიდებელი კურატორი მსოფლიოს არაერთ გალერეასა და მუზეუმში, ჟურნალ Parkett-ის თანადამფუძნებელი და მთავარი რედაქტორი (1984), Palais de Tokyo-ს საბჭოს წევრი (პარიზი, 2001 წლიდან), ტერნერის პრემიის ჟიურის წევრი (1996), შვეიცარიის ეროვნული სამხატვრო საბჭოს წევრი (1984-1994), ვენეციის 54-ე ბიენალეს კურატორი (2011), ჰუმბოლტის უნივერსიტეტის ლექტორი (ბერლინი, გერმანია, 2006/2007), ვინსენტ ვან გოგის ფონდის სამხატვრო დირექტორი (არლი, საფრანგეთი, 2013 წლიდან).

დაც ფიროსმანის 30 ნამუშევარი (შ. ამირანაშვილის სახ. ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის კოლექციიდან) მსოფლიოში კარგად ცნობილ ოც თანამედროვე ხელოვანთა გვერდით გამოფინა¹². კურატორის გადაწყვეტით, ექსპოზიციის თემით გაერთიანებულ თანამედროვე ხელოვანთა ინსტალაციების, ფერწერული ტილოების, ქანდაკებების, ვიდეო და ფოტოხელოვნების ნიმუშების (სინდი შერმანი, ტიმ როლინზი, დემიან ჰერსტი, ჯეფ კუნსი, ზიგმარ პოლკე და სხვ.) დიდი ნაწილიც ასოციაციურად ფიროსმანის ხელოვნებას დაუკავშირდა (სურ. 4). ცნობილ თანამედროვე მხატვართა გვერდიგვერდ გამოფენით, კურატორმა ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ „ფიროსმანს, რომელმაც ინტუიციით შეიგრძნო ფერწერის ის თავისებურებები, რისკენაც ათწლეულობით ისწრაფვოდა ევროპული ხელოვნება, ძალუძს სრულფასოვანი დიალოგი აწარმოოს თანამედროვე წარმომადგენლებთანაც“¹³.

ამიტომაც არ იყო შემთხვევითი, რომ 2018 წელს ალბერტინას მუზეუმში (ვენა) დაგეგმილი გამოფენის – „ნიკო ფიროსმანი – სამყაროთა შორის მოხეტიალე“¹⁴ ინიციატორმა ადრიან ჩიპრიან ბარსანმა ექსპოზიციის კურატორად ბიჩე კურიგერი მიიწვია. ციურიხის გამოფენიდან თითქმის 20 წლის შემდეგ, კურატორმა კვლავ მიზნად დაისახა ქართველი მხატვრის შემოქმედების განხილვა საერთო ევროპულ კონტექსტში, თანამედროვე ხელოვნებასთან კიდევ უფრო ფართო დიალოგის მეშვეობით. ექსპოზიციამ, რომელზეც ფიროსმანის 29 ყველაზე ცნობილი ნაწარმოები (ხელოვნების მუზეუმის კოლექციიდან) გამოიფინა (სურ. 5), აუდიტორიას გააცნო არა მხოლოდ ნიკო ფიროს-

¹² აღსანიშნავია, რომ ამ გამოფენის მოწყობის იდეა ბიჩე კურიგერს დაებადა თბილისში ჩატარებული თანამედროვე ხელოვნების საერთაშორისო ასოციაციის (AICA-1989) კონგრესში მონაწილეობისას, როცა პირველად გაეცნო ქართველი მხატვრის შემოქმედებას.

¹³ ი. ქარაია, ნიკო ფიროსმანაშვილი და სამუზეუმო სივრცე, *ფიროსმანის გარდაცვალებიდან 100 წლისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესიის მასალები, საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტოს გამოცემა*, თბ., 2018, გვ. 187.

¹⁴ Niko Pirosmanni – A Wanderer Between Worlds (2018 წლის 26 ოქტომბერი – 2019 წლის 27 იანვარი), გამოფენის ორგანიზატორები: Infinitart Foundation Vienna (დამფუძნებელი: ადრიან ჩიპრიან ბარსანი, ავსტრია) და ალბერტინას მუზეუმი საქართველოს ეროვნულ მუზეუმთან თანამშრომლობით. პროექტის პარტნიორები: Julius Baer, TS Foundation, Lady Angela Nevill. სპონსორი: საქართველოს ბანკი.

მანაშვილის შემოქმედება, არამედ „XX საუკუნის ნოვატორი ავანგარდისტი მხატვრის შემოქმედება განიხილა მსოფლიო ხელოვნების ისტორიის კონტექსტში კვლევის თვალსაზრისით“¹⁵, რისთვისაც კურატორმა თანამედროვე ხელოვნებასთან ერთგვარი „გადაძახილის“ მეთოდი და ექსპოზიციის ინტერპრეტაციის სხვადასხვა საშუალება გამოიყენა (სურ. 6). საგამოფენო სივრცის ცენტრში განთავსებული იყო ცნობილი იაპონელი არქიტექტორის ტადაო ანდოს¹⁶ მიერ შექმნილი გიგანტური (შვიდმეტრიანი) მაგიდა ლურჯი ვარდებით, რაც მნახველში სხვადასხვა ასოციაციებს აღძრავდა. ავტორის თქმით კი, ეს მაგიდა (სურ. 7) ნიკო ფიროსმანის სიმბოლურ საფლავს განასახიერებს (გულისხმობდა იმ გარემოებას, რომ მხატვრის საფლავი დღემდე არაა აღმოჩენილი. ავტ. შენიშვნა). „მე მინდოდა გამოემყენებინა სიმბოლო, რომელიც საფუძვლიან პატივს მიაგებდა მის ხსოვნას, მთელი ცხოვრების მანძილზე შექმნილ ნამუშევრებს და საქართველოს მემკვიდრეობას. მისი ნამუშევრების გაცნობისას აღმოვაჩინე, რომ იგი ხშირად იყენებდა ასეთი ყვავილებისა და ვარდების მოტივებს... სწორედ ამიტომ იქცა ამ მაგიდის იდეის შემუშავებისას ვარდი ცენტრალურ ფიგურად“¹⁷. გამოფენის კონცეფციით, ამ მაგიდის გარშემო სიმბოლურად შეიკრიბნენ განსხვავებული კულტურისა და წარმომავლობის მხატვრები (გეორგ ბაზელიცი, იოშიტომო ნარა, ადრიან გენი, კიკი სმიტი, ანდრო ვეკუა) და სპეციალურად ამ გამოფენისათვის შექმნეს თავიანთი ხელოვნების ნიმუშები – ინტერპრეტაციები ფიროსმანის ნამუშევრების თემებზე (სურ. 8, 9, 10), რითაც პატივი მიიღეს მხატვარს, რომელიც ბიჩე კურიგერის აზრით, შეიძლება ასოცირებულ იქნეს ისეთ „მეოცნებე მხატვრებთან“, როგორებიც არიან არნოლდ ბიოკლინი, ჯორჯო დე კირიკო და რენე მაგრიტი.

¹⁵ Niko Pirosmiani – *Wanderer Between Worlds*, catalogue, ed. K. Al. Schroder, B. Curiger, C. A. Barsan, INFINITART Foundation (Austria), 2019, გვ. 9.

¹⁶ ტადაო ანდოს (1941, ოსაკა, იაპონია) 300-ზე მეტი არქიტექტურული პროექტი (საცხოვრებელი სახლები, საკულტო ნაგებობები, მუზეუმები და სხვ.) გარკვეულწილად, იაპონურ ტრადიციებს ემყარება და უახლეს გამოწვევებსაც ეხმარება. მშობლიურ იაპონიაში იგი აღიარებულია „უროვნულ საუნჯედ“, დაჯილდოებულია არაერთი საერთაშორისო პრემიით (ფრიტცეკერის პრემია, 1995; არქიტექტორთა საერთაშორისო გაერთიანების ოქროს მედალი, 2005).

¹⁷ Niko Pirosmiani – *Wanderer Between Worlds*, catalogue, გვ. 198.

ბიჩე კურიგერის საკურატორო პროექტის წარმატებისა და თანმხლებ გამომხატურებათა საფუძველზე (აღსანიშნავია, რომ ექსპოზიციის 400 000-ზე მეტმა მნახველმა დაათვალიერა), დღეს უკვე თამამად შეიძლება ითქვას, რომ კურატორმა ფიროსმანის ხელოვნებას შესაძლებლობა მისცა „ემოგზაურა“ ევროპის სამუზეუმო სივრცეებში (2019 წელს ექსპოზიციამ არლში მდებარე ვან გოგის ფონდის სივრცეში გადაინაცვლა) სხვადასხვა ინტერპრეტაციით და მსოფლიოში აღიარებულ მხატვრებთან დიალოგით. სავარაუდოდ, მომდევნო წლებში ამ „მოგზაურობას“ კიდევ უფრო მეტი მხატვარი შემოუერთდება, რაც უდავოდ, შეუწყობს ხელს ქართველი მხატვრის შემოქმედების ინტეგრირებას კულტურულ ფასეულობათა ევროპულ სისტემაში. შემოთქმული კიდევ ერთხელ ცხადყოფს, თუ რატომაა მუზეუმში კურატორის საქმიანობა მნიშვნელოვანი და რატომ ენიჭება მას განსაკუთრებული როლი არა მხოლოდ მსგავსი კონცეფტუალური პროექტების რეალიზების პროცესში, არამედ თუნდაც მსოფლიოს უდიდესი მუზეუმების ყოველდღიურობაშიც. მაგალითად, მეტროპოლიტენ-მუზეუმში ან ლუვრში, სადაც დაცულია ხელოვნების ასიათასობით ნიმუში და არტეფაქტი, მუზეუმის ვიზიტორთა უმრავლესობის მცდელობა, რაიმე წინასწარი ცოდნის გარეშე გაერკვნენ კოლექციის დარგობრივ მრავალფეროვნებაში, იმთავითვე განწირულია მარცხისთვის. კურატორი კი, რომელიც ქმნის კომპლექსურ, ხშირად ინტერაქტიულ ექსპოზიციას და ახდენს მის ინტერპრეტაციას, მოწოდებულ გამოცდილებას ხდის მიმზიდველს, ადვილად აღსაქმელს და ანიჭებს მას შემეცნებით კომპონენტს.

კარგა ხანია, თანამედროვე სამუზეუმო სივრცე აღარ წარმოადგენს უნიკალური საგანძურის „საცავს“ ან თვითმარ, წლების მანძილზე უცვლელი სტატისკური ვიტრინების ან ინსტალაციების ერთობლიობას, რომელსაც მუზეუმის თანამშრომელთა და ფონდების მცველთა ჯგუფი „დარაჯობს“¹⁸. დღეს უკვე მუზეუმი იძენს მეტ სოციალურულ ფუნქციას: იზრდება მისი როლი სოციალური ადაპტაციის, კულტურული იდენტიფიკაციის, საგანმანათლებლო პროგრამებისა და

¹⁸ ი. ქარაია, საქართველოს მუზეუმების დღევანდელი მდგომარეობისა და პრობლემების ანალიზი. ჟურნ. „სპექტრი“, #1, 2009, გვ. 74.

სანახაობრივ აქტივობათა ორგანიზების თვალსაზრისითაც¹⁹. მუზეუმები აცნობიერებენ, რომ მათ უნდა დააკმაყოფილონ თანამედროვე საზოგადოების საჭიროებები და ისწრაფვიან დაძლიონ იზოლაცია, რაც განსაკუთრებულ აქტუალურობას იძენს ხელოვნების თანამედროვე ინსტიტუციებში, სადაც სამუშეო კოლექცია ინარჩუნებს (და უდავოდ, მომავალშიც შეინარჩუნებს) წამყვან ადგილს ხელოვნების განვითარების კანონზომიერებათა განსაზღვრაში; თუმცა ეს მოხდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მუზეუმი თავიდან აიცილებს ნეგატიურ ფაქტორს – ერთგვარ „გამყინვარებას“ და სრულად შეცვლის საკუთარ კონცეფციას – გარდაიქმნება ერთგვარ თავისებურ ლაბორატორიად, რაც გულისხმობს ობიექტსა და მხატვრულ პროცესს შორის საზღვრების მუდმივ ცვალებადობას და ახლებურ გადააზრებას.

საბოლოო ჯამში, კურატორული საქმიანობა მუზეუმებსა და გალერეებში დღეს აღქმული უნდა იქნეს როგორც ინტეგრალური, დამოუკიდებელი და მრავალფუნქციური ფენომენი, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სახელოვნებო პროექტების რეალიზების მხატვრულ, ორგანიზაციულ და ეკონომიკურ ასპექტებზე. გარდა ამისა, კურატორული საქმიანობის ძირითადი ელემენტები (თანამედროვეობის დინამიკური პროცესების ფორმირება ხელოვნების მეშვეობით, შეფასება, დემონსტრირება და ზოგადსაკაცობრიო ფასეულ ღირებულებათა დამკვიდრება) მოწმობს კურატორობის ინსტიტუტის განმსაზღვრელ როლს როგორც წარსული, ასევე თანამედროვე ხელოვნების განალიზებასა და მისი შემდგომი განვითარების წინასწარგანჭვრეტაში.

¹⁹ *Running a museum: a practical handbook*, ICOM and UNESCO, Paris, 2005, გვ. 12.

INGA (KLARA) KARAIA

Apollon Kutateladze Tbilisi State Academy of Art

SOME ASPECTS OF CURATORIAL WORK IN ART MUSEUMS AND GALLERIES

In modern art museums and galleries curators play an important role not only in managing artefacts and collections, reviving, and interpreting them, but also developing a variety of exhibitions and art projects. The difficulty of implementing such projects in parallel to the scientific initiatives, requires other types of knowledge (philosophical, religious, aesthetic, etc.) as their success largely depends on the curator, who, in fact, often takes over the role of a manager as well.

Exhibitions in art museums are often curated by the people who at the same time are the staff members, although these responsibilities can be delegated to the professionals who work at the other institutions and may be specifically invited to participate in the project. Sometimes such functions can be entirely suggested to the others, such as the artists, educators, or art critics. The situation in this regard has changed considerably over the last twenty years: now there exists a pool of freelancers or independent curators who are not affiliated with any specific institution and use their own idiosyncratic ways of organizing exhibitions. They are invited to administer special exhibitions or are offered curation of a wide range of projects both inside and outside the system of the institution or online.

Obviously, the specifics of curatorial activities within diverse institutions (museums, galleries, festivals, contemporary art biennials) differ from each other and have their own features that determine direction of art projects, methods and means of their implementation. The article discusses these features and characteristics, as well as the main trends of modern curatorial practice on the examples of several curatorial projects implemented at the European Art Institute and Albertina Museum (Vienna, Austria: Niko Piroshmanashvili's exposition *Niko Piroshmani - A Wanderer Between Worlds*. Curator: Bice Curiger, 2018-2019).

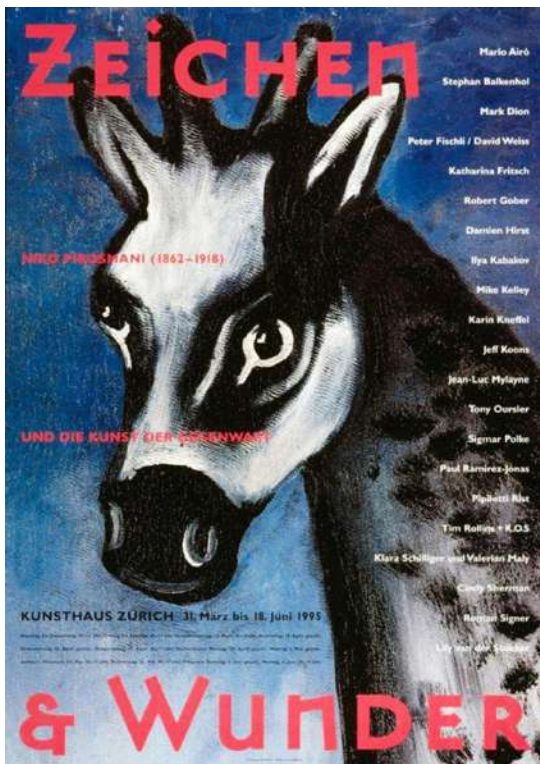
1. ექსპონატების ინსტალაცია გამოფენაზე „როცა მიდგომები იქნენ ფორმას“, კურატორი ჰარალდ ზემანი, ბერნის ხელოვნების სასახლე (შვეიცარია), 1969 © grupa o.k. Installation images from the exhibition Live In Your Head: When Attitudes Become Form, curator: Harald Szeemann, the Kunsthalle Bern (Switzerland), 1969, © grupa o.k.

2. ვენეციის 55-ე ბიენალე, ხელოვნების საერთაშორისო ექსპოზიცია, კურატორი მასიმილიანო ჯიონი © Giorgio Zucchiatti la Biennale di Venezia/55th International Art Exhibition, curator: Massimiliano Gioni ©Giorgio Zucchiatti

3. შესასვლელი გამოფენაზე „მსოფლიოს ჯადოქრები“, კურატორი ჟან-ჰუბერტ მარტინი, პომპიდუს ცენტრი, პარიზი, 2014 © Jean-Pierre Dalbéra
Entrance of the exhibition Magiciens de la terre/Magicians of the World, curator: Jean-Hubert Martin, Centre Pompidou, Paris, 2014, ©Jean-Pierre Dalbéra

4. აფიშა გამოფენისთვის „ნიშანი და სასწაული – ნიკო ფიროსმანი და თანამედროვე ხელოვნება“, კურატორი ბიჩე კურიგერი, ციურიხის ხელოვნების სახლი, შვეიცარია, 1995

Poster of the exhibition Zeichen & Wunder - Niko Pirosmani und die Kunst der Gegenwart, curator: Bice Curiger, Kunsthhaus Zürich, Switzerland, 1995

5. გამოფენა „ნიკო ფიროსმანი – სამყაროთა შორის მოხეტიალე“, კურატორი ბიჩე კურიგერი, ალბერტინას მუზეუმი, ვენა, ავსტრია, 2018-2019
 Exhibition: Niko Pirosmani - A Wanderer Between Worlds, curator: Bice Curiger, Albertina Museum, Vienna, Austria, 2018-2019

6. გამოფენა „ნიკო ფიროსმანი – სამყაროთა შორის მოხეტიალე“, კურატორი ბიჩე კურიგერი, ალბერტინას მუზეუმი, ვენა, ავსტრია, 2018-2019
 Exhibition: Niko Pirosmani - A Wanderer Between Worlds, curator: Bice Curiger, Albertina Museum, Vienna, Austria, 2018-2019

7. ტადაო ანდო, ფიროსმანის მაგიდა, გამოფენა „ნიკო ფიროსმანი – სამყაროთა შორის მოხეტიალე“, კურატორი ბიჩე კურიგერი, ალბერტინას მუზეუმი, ვენა, ავსტრია, 2018-2019
Tadao Ando, Table of Pirosmani, 2018, exhibition: Niko Pirosmani - A Wanderer Between Worlds, curator: Bice Curiger, Albertina Museum, Vienna, Austria, 2018-2019

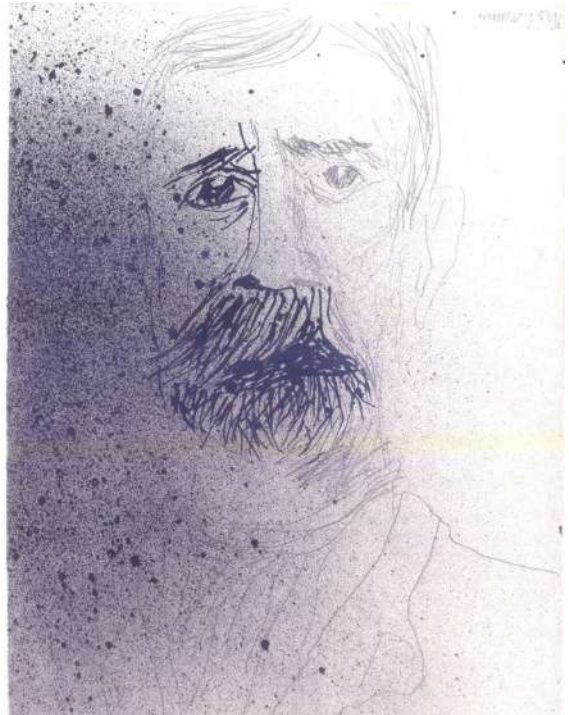
8. იოშიტომო ნარა, თამარ მეფე (ფიროსმანის მიხედვით), ტ., ზ., 120x110, კერძო კოლექცია, 2018, გამოფენა „ნიკო ფიროსმანი – სამყაროთა შორის მოხეტიალე“, კურატორი ბიჩე კურიგერი, ალბერტინას მუზეუმი, ვენა, ავსტრია, 2018-2019

Yoshitomo Nara, Queen Tamar (after Pirosmani), oil on canvas, 120x110, private collection, 2018, exhibition: Niko Pirosmani - A Wanderer Between Worlds, curator: Bice Curiger, Albertina Museum, Vienna, Austria, 2018-2019

9. ადრიან გენი, ნიკო ფიროსმანის პორტრეტი. ტ., ზ., ხე. 35x30, კერძო კოლექცია, 2018, გამოფენა „ნიკო ფიროსმანი – სამყაროთა შორის მოხეტიალე“, კურატორი ბიჩე კურიგერი. ალბერტინას მუზეუმი, ვენა, ავსტრია, 2018-2019

Adrian Ghenie, Portrait of Niko Pirosmiani, oil on canvas, mounted on wood, 35X30, private collection, 2018, exhibition: Niko Pirosmiani - A Wanderer Between Worlds, curator: Bice Curiger, Albertina Museum, Vienna, Austria, 2018-2019

10. გეორგ ბაზელიცი, ნიკო ფიროსმანი, დიპტიხი, ქაღ., ფანქარი, 66.3x50.1; 65.8x50.2, კერძო კოლექცია, 2018, გამოფენა „ნიკო ფიროსმანი – სამყაროთა შორის მოხეტიალე“, კურატორი ბიჩე კურიგერი, ალბერტინას მუზეუმი, ვენა, ავსტრია, 2018-2019

Georg Bazelitz, Niko Pirosmiani (Diptych), paper, pencil, 66.3X50.1, 65.8X50.2, private collection, 2018, exhibition: Niko Pirosmiani - A Wanderer Between Worlds, curator: Bice Curiger, Albertina Museum, Vienna, Austria, 2018-2019